

CỘT THIÊNG NHÀ SÀN BẢN THÁI

■ HOÀNG VĨNH MINH

Nếu theo quan niệm từ ngàn đời của đồng bào Thái, vũ trụ như một ngôi nhà khổng lồ mà tại đó trời như nóc, đất như sàn, người ở giữa và cả 3 yếu tố này đều có những sợi dây liên kết chặt chẽ với nhau thì ngôi nhà sàn lại chính là một thế giới thu nhỏ gắn với mỗi cá nhân, gia đình, ở đó ý nghĩa nhân sinh, giá trị tôn giáo thể hiện nổi bật qua từng đường nét kiến trúc. Tùy theo điều kiện của gia chủ mà nhà sàn được dựng to hay nhỏ, cầu kỳ hay giản đơn nhưng có một quy tắc tối quan trọng đó là ngôi nhà nào cũng phải có cột thiêng (sau họ). Khi dựng nhà, cột thiêng phải được dựng trước cả sau hóng (cột thờ) bởi với người Thái cột thiêng là nơi quy tụ linh hồn của ngôi nhà, là biểu tượng trụ cột cho sự bền vững của gia đình.

Cây dùng làm cột thiêng phải là loại gỗ tốt ở rừng hoặc vườn nhà, được lựa rất dụng công sao cho thân thẳng, thớ mịn, không vết sâu, ruỗng và phải được người thợ mộc lành nghề nhất trong bản “bào tron, chạm chổ”. Vào ngày lành, chọn được giờ tốt, gia chủ sẽ mời thầy cúng đến làm lễ rồi nhờ những đàn ông khỏe mạnh nhất đến giúp đỡ dựng cột thiêng lên trước sự chứng kiến của tất cả các thành viên trong nhà và đồng đảo láng giềng. Đỉnh của cột thiêng được lồng vào bằng một chiếc giỏ tre tượng trưng cho bầu trời (được gọi là chóp nguôm) bao bọc lấy trái đất. Trên chóp nguôm có treo rất nhiều các biểu tượng như hình thân rùa bằng gỗ, ba bông lúa, ba bông thì là, gói hạt rau cải và linh vật của nam, nữ đeo bằng gỗ, cùng thanh gươm. Những biểu tượng này đều mang một ý nghĩa tôn giáo, một giá trị nhân sinh riêng. Hình rùa gọi nhớ đến truyền thuyết về thuở khai thiên lập địa, thân rùa “Pua tấu” được trời cử xuống dạy cho người Thái biết cách làm nhà để tránh mưa giông giá rét theo hình rùa đứng, đồng

thời còn chuyên chờ ước mong cuộc sống gia đình hòa thuận, mạnh khỏe, con cháu đông vui, làm được nhiều của cải. Bông lúa, gói hạt thì là, hạt rau cải không chỉ đại diện cho các loại lương thực, thực phẩm nuôi sống con người mà còn tượng trưng cho sự cân bằng âm dương.

Người Thái khi gieo trồng thường khấn cho hạt “mầm hai lá xòe ra, mầm một lá đội nguộc” thể hiện sự mong muốn hai yếu tố âm - dương luôn có sự hài hòa để sự sống sinh sôi, phát triển và mô típ này cũng được cụ thể hóa hơn chính thông qua biểu tượng linh vật của nam và nữ. Còn thanh gươm là biểu tượng gửi gắm khát vọng của người Thái chuộng hòa bình nhưng cũng luôn sẵn sàng chiến đấu chống cả những kẻ thù “hai chân và bốn chân” để bảo vệ bản làng, nòi giống.

Ngôi nhà sàn của người Thái bao giờ cũng có hai cầu thang là “Tang chan” và

“Tang quản”. “Tang chan” ở cuối nhà, bên trái giành cho phụ nữ lên xuống, “chan” là phần sàn nhà được nối dài ra ngoài trời là nơi dành cho các mẹ, các chị, các em... “Tang quản” là cầu thang dành riêng cho nam giới ở đầu nhà, nhà nào cũng có hai bếp lửa, bếp chính phía cuối nhà còn bếp lửa phía “tang quản” dành cho người già, từ bếp này đến hết cầu thang dành cho nam gọi là “quản”. Cột thiêng được đặt ở phía “quản”, nơi dành riêng cho đàn ông, có gian thờ tổ tiên và cũng chính là nơi linh thiêng nhất trong ngôi nhà sàn...

“Sau họ tức cột thiêng có một ý nghĩa đặc biệt đối với người Thái chúng tôi. Nhìn thấy cột thiêng là mỗi thành viên đều được nhắc nhở về bốn phận nhớ ơn và thờ cúng ông bà, tổ tiên, sống sao cho có ích, phát huy được truyền thống tốt đẹp của gia đình” - già Diêu Văn Canh ở bản Noong Nhại, xã Thanh Xương, thành phố Điện Biên chia sẻ.

